

**CERITA RAKYAT, TRANS-LOKALITI DAN PEMBINAAN NILAI SOSIAL OLEH
KANAK-KANAK**
*FOLK STORIES, TRANS-LOCALITY AND CONSTRUCTION OF SOCIAL VALUES BY
CHILDREN*

Mumtaz Begum Aboo Backer^{1*}

¹*Bahagian Drama & Teater, Pusat Pengajian Seni
Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang
mumzie@usm.my**

Dihantar/Received: 28 Mei 2023 | Penambahbaikan/Revised: 15 Jun 2023

Diterima/Accepted: 25 Jun 2023 | Terbit/Published: 30 Jun 2023

DOI: <https://doi.org/10.51200/ga.v13i1.4407>

ABSTRAK

Sejauh manakah kepentingan cerita rakyat dan warisan seni persembahan dalam menyampaikan nilai budaya dan sosial sesebuah masyarakat kepada kanak-kanak? Sejak dahulu lagi, pandangan dunia kanak-kanak (*worldview*) sebahagian besarnya dibentuk oleh cerita rakyat yang membawa nilai sosial, kepercayaan dan falsafah yang unik kepada rakyat dan komuniti sesebuah negara. Dalam konteks translokality, kajian ini akan membincangkan dua cerita rakyat popular yang dikongsi dalam kalangan masyarakat di Kepulauan Melayu, terutamanya, Indonesia dan Malaysia, "Bawang Merah Bawang Putih" dan kisah anak derhaka yang dikenali sebagai "Si Tanggang" di Malaysia atau "Malin Kundang" di Indonesia. Kajian ini akan melihat; i) persamaan dan perbezaan dalam pembinaan cerita ini, ii) nilai moral yang dikongsi di kalangan masyarakat di Kepulauan Melayu yang disebarkan melalui cerita rakyat dan iii) bagaimana nilai moral yang dikongsikan ini mampu memberi kesan positif kepada kanak-kanak Malaysia yang terdedah kepada cerita-cerita ini. Kajian ini berpendapat bahawa cerita rakyat yang berbeza budaya dengan kanak-kanak tidak menjadi masalah bagi mereka untuk membina nilai sosial yang berkaitan dengan masyarakat dan persekitaran kontemporari mereka. Kertas ini juga menunjukkan bahawa dengan mempersembahkan kanak-kanak sebagai pelakon dan pencerita melalui platform seni persembahan secara amnya dan Wayang Kulit, khususnya, mereka bukan sahaja dapat mempersembahkan pemahaman yang lebih baik tentang nilai sosial daripada versi cerita yang berbeza ini tetapi juga dapat mengkontekstualisasikan semula nilai ini dalam kehidupan seharian mereka. Hasilnya, mereka memperoleh kemahiran dan pemahaman baharu dalam membina nilai sosial baharu sambil mewujudkan hubungan analogi antara situasi trans-lokal yang dibayangkan dalam cerita rakyat ini serta realiti hidup mereka.

Kata kunci: cerita rakyat, kanak-kanak, translokality, nilai sosial

ABSTRACT

What role do folklore and performing arts play in teaching children a society's cultural and social values? Since time immemorial, children's worldviews (worldviews) have been primarily shaped by folk tales, which impart distinctive social values, beliefs, and philosophies to a country's people and communities. In the context of translocality, this study will examine two popular folk tales shared by the Malay Islands, particularly Indonesia and Malaysia: "Bawang Merah Bawang Putih" and the tale of the rebellious child known as "Si Tanggang" in Malaysia or "Malin Kundang" in Indonesia. This study will examine i) similarities and differences in the construction of this story, ii) shared moral values among the Malay Islands community that are spread through folk tales, and iii) how these shared moral

values can have a positive effect on Malaysian children who are exposed to this story. This study contends that children's exposure to culturally diverse folklore does not hinder their ability to develop social values related to their contemporary society and environment. This paper also demonstrates that by presenting children as actors and storytellers through the performing arts in general and Wayang Kulit in particular, they can not only present a better understanding of social values than these various versions of stories, but also re-contextualize these values in their daily lives. As a result, they acquire new knowledge and skills for constructing new social values while establishing analogical connections between the trans-local situations envisaged in these folktales and their actual lives.

Keywords: *folklore, children, translocality, social values*

PENGENALAN

Artikel ini merupakan terjemahan daripada penerbitan "*Folktales, Trans-locality and the Construction of Social Values by Children*" dalam jurnal *International Journal of Humanities, Arts and Social Sciences*, penerbitan KKG (Backer, 2020). Artikel ini memfokuskan kepada keterkaitan antara tiga bidang pengajian iaitu, cerita rakyat, trans-lokaliti dan kanak-kanak, dengan menerajui perbincangan tentang bagaimana pengikatan ketiga-tiga elemen tersebut menghasilkan pembinaan nilai sosial dalam masyarakat. Cerita rakyat adalah sebahagian daripada tradisi lisan yang diturunkan secara lisan dari satu generasi ke generasi seterusnya. Kebanyakan sarjana mempercayai bahawa mereka mungkin berasal dari zaman sebelum celik huruf tetapi kini diturunkan dalam bentuk bertulis. Cerita rakyat termasuklah cerita dongeng, cerita khiasan (*fables*), "cerita hantu" dan kisah orang dahulu. Thompson, (2001) menyatakan bahawa beberapa buah cerita ini telah diubah suai kerana ia "diceritakan semula" dan "ditulis semula" disebabkan oleh penyesuaian budaya, persepsi pencerita dan masyarakat yang menghasilkan pelbagai versi. Versi ini juga merupakan sebahagian daripada aktiviti diaspora yang memperkayakan cerita dengan lebih lanjut dan membenarkan orang dari pelbagai kawasan untuk berkongsi dan mengalaminya dalam konteks budaya mereka sendiri. Naratif dalam cerita rakyat termasuk, cerita yang berkaitan dengan adat masyarakat tertentu, cerita dongeng, cerita berbentuk sejarah, cerita hantu dan banyak lagi. Ciri utama yang membezakan cerita rakyat daripada bentuk naratif komunal yang lain adalah cara cerita rakyat yang dipersembahkan dalam sesebuah komuniti. Cerita rakyat pada asasnya adalah sejarah lisan masyarakat, dipelihara melalui ingatan sosial dan disampaikan melalui hafalan.

Translokaliti secara relatifnya merupakan bidang pengajian baru dalam bidang sains sosial. Translokaliti sangat berkaitan dengan migrasi, diaspora dan kesan ke atas kedua-dua komuniti, iaitu mereka yang berhijrah dan mereka yang menjadi tuan rumah kepada sesebuah tempat. Translokaliti atau translokasi boleh difahami sebagai pelbagai proses yang berkekalan, terbuka dan tidak linear yang mampu menghasilkan perkaitan rapat antara orang dan tempat yang berbeza. Menurut Simon, (2014), perkaitan dan pelbagai bentuk pertukaran ini dicipta melalui aliran migrasi dan rangkaian yang sentiasa dicabar, diusahakan semula dan dipersoalkan. Terdapat juga pendapat yang menyatakan kemungkinan besar translokaliti terbentuk dalam masyarakat oleh kerana fenomena migrasi, diaspora yang menyebabkan aliran maklumat, komoditi dan nilai yang berterusan. Penghijrahan juga menyebabkan keterlibatan manusia secara sosial di tempat asal dan tempat destinasi, dan seterusnya membolehkan aliran maklumat, budaya serta nilai yang kuat yang mempengaruhi cara hidup dan gaya hidup mereka. Translokaliti seterusnya menggambarkan hubungan baharu yang boleh menghubungkan dan mempengaruhi lokaliti dan orang yang berbeza pada masa yang sama, yang bermaksud keadaan atau peristiwa yang berlaku di satu tempat mungkin boleh memberi kesan atau impak pada tempat lain yang berkaitan. Ini mewujudkan jaringan atau rangkaian, di mana orang saling hubung-menghubungi (pendatang dan bukan pendatang) dan berkongsi minat yang sama. Rangkaian ini mungkin terdiri daripada jaringan perniagaan, isu-isu diaspora, sosio-budaya, ekonomi dan politik. Translokaliti boleh dirangka sebagai satu situasi/keadaan yang dicipta, dihayati dan dialami oleh berjuta-juta orang dalam kehidupan seharian, termasuk kanak-kanak yang dipengaruhi oleh aktiviti migrasi dan diaspora.

Siapakah kanak-kanak dan sejauh manakah perkembangan manusia dapat dikaji melalui pembangunan kanak-kanak? Dana Kanak-Kanak Pertubuhan Bangsa-Bangsa Bersatu (UNICEF) mentakrifkan kanak-kanak sebagai individu dari peringkat usia bayi sehingga dibawah umur lapan belas tahun yang mempunyai hak asasi. Takrifan ini disokong oleh banyak teori kanak-kanak seperti Rosseau & Locke (abad ke-19), Freud & Piaget (pertengahan abad ke-19 dan awal abad ke-20) & Vygotsky (1978). Kajian tentang pembangunan manusia melihat dengan teliti perkembangan pembelajaran dan bagaimana seseorang itu mula belajar seawal usia bayi. Para sarjana bersetuju bahawa kanak-kanak belajar secara aktif, menggunakan pengalaman fizikal dan sosial secara langsung serta meyebarakan pengetahuan yang dipengaruhi melalui sosio-budaya untuk membina pemahaman mereka sendiri tentang dunia di sekeliling mereka.

Persatuan Asuhan dan Pendidikan Awal Kanak-Kanak Malaysia (NAECCEM) membahagikan perkembangan kanak-kanak kepada tiga kategori berbeza; peringkat awal kanak-kanak (dari lahir hingga enam tahun), peringkat pertengahan kanak-kanak (tujuh hingga sembilan tahun) dan peringkat lanjut kanak-kanak (sepuluh hingga dua belas tahun). Justifikasi perkembangan kanak-kanak dalam kumpulan umur tertentu ini juga mungkin disebabkan oleh tahap pendidikan seseorang kanak-kanak dan kebolehan kognitif kumpulan kanak-kanak ini. Para sarjana secara umumnya melihat kumpulan kanak-kanak ini sebagai golongan yang mampu memahami dan mentafsir cerita. Ini adalah kerana golongan kanak-kanak ini sudah mula memahami hakikat mereka sebagai manusia yang dapat mengawal dorongan dan memperoleh keupayaan untuk menaakul dan berfokus (Angiers, 2011). Mereka juga dapat membezakan antara fantasi, imaginasi, fakta dan logik. Terbukti secara saintifik, inilah masanya otak manusia telah mencapai saiz dewasa, dan perkara ini membenarkan sel-sel otak dan domain otak untuk mengatur, menganalisis dan berkomunikasi. Teori ini disokong lagi oleh Benjamin (2011), seorang ahli antropologi dari Universiti Wisconsin, Milwaukee, yang mengatakan bahawa, kanak-kanak pada usia ini sudah mula memahami dan mampu melakukan tugas-tugasan, dan menjadi insan yang mempunyai nilai ekonomi dalam sesetengah budaya.

Nilai sosial ialah kepercayaan penting dan idea atau pegangan kehidupan yang dikongsi oleh sesuatu masyarakat tentang perkara yang baik, buruk, wajar dan tidak diingini. Nilai sosial juga merupakan nilai murni yang menyumbang kepada kestabilan susunan sosiobudaya sesebuah masyarakat. Nilai-nilai ini menyediakan garis panduan am untuk tingkah laku sosial. Contoh nilai sosial ialah seperti kejujuran, patriotisme, hormat-menghormati, berfikiran rasional, budi pekerti baik, kesaksamaan dan lain-lain nilai positif yang membimbing tingkah laku kita dalam kehidupan seharian. Nilai sosial ialah kriteria yang digunakan oleh orang ramai untuk menilai kehidupan seharian mereka; mengatur keutamaan mereka dan memilih antara tindakan alternatif. Michael dan Martin (2008) menyatakan bahawa nilai sosial ialah kepercayaan bahawa sesuatu itu membawa kebaikan dan berbaloi, patut dimiliki seseorang dan diusahakan”.

Menurut Peter (1970), "nilai sosial adalah konsep umum tentang "kebaikan", idea tentang tujuan atau niat sesuatu perkara itu dilakukan oleh seseorang”. Kajian ini melihat bagaimana cerita rakyat peninggalan warisan menyampaikan nilai sosial ini kepada kanak-kanak melalui medium seni persembahan yang inovatif. Selain itu, dalam konteks translokasi, makalah ini juga membincangkan bagaimana dua cerita rakyat popular di kepulauan Melayu, "Bawang Merah Bawang Putih" dan "Si Tanggung"/ Malin Kundang (kisah anak derhaka) meletakkan nilai sosial yang dikongsi dalam kalangan masyarakat di nusantara atau kepulauan Melayu.

PERNYATAAN MASALAH

Sejak lima puluh tahun kebelakangan ini, kanak-kanak Malaysia telah mengalami perubahan yang dramatik dari segi corak dan gaya hidup, cara meluangkan masa lapang serta menghadapi cabaran yang meningkat dengan hiburan digital dan rekreasi. Menariknya, kanak-kanak masa kini, sedang mencari kelengkapan, medium baharu yang menawarkan cara yang lebih dinamik untuk berkomunikasi, belajar

dan bermain di mana mereka boleh muncul sebagai watak utama dalam landskap yang sentiasa berubah dan mencabar nilai dan norma kita. Sejak sekian lama, dunia kehidupan kanak-kanak sebahagian besarnya telah dibentuk oleh cerita rakyat yang membawa nilai sosial dan nilai murni yang ingin diserapkan dalam generasi baharu. Namun, dalam abad baru ini, Malaysia mengalami perubahan sosial dan budaya yang dramatik dalam menyaksikan kepupusan cerita rakyat peninggalan nenek moyang dan seni persembahan tradisi seperti Wayang Kulit ditelan dek masa.

Generasi kanak-kanak kini sedang "dibesarkan atas talian", mereka menghabiskan masa dengan teknologi media baharu yang kini memainkan peranan sebagai "penjaga" baharu yang menawarkan pelbagai idea menarik dalam membentuk dunia (worldview) mereka. Cerita rakyat dan seni persembahan tradisional yang disampaikan oleh generasi lama dalam mengutarakan ciri-ciri murni sosial, kepercayaan, nilai dan falsafah nampaknya semakin jauh diabaikan. Perhatian harus diberikan kepada kepentingan cerita rakyat yang menjadi ramuan utama identiti budaya Malaysia dalam membentuk sosio-budaya kanak-kanak dalam suasana kehidupan yang berubah dengan pantas masa kini.

Kanak-kanak harus digalakkan untuk belajar tentang aspek kehidupan dengan melibatkan diri secara aktif dalam proses mencipta, mengambil bahagian, mempersembahkan, dan berjinak dalam pengalaman seni yang berkualiti. Pendedahan kanak-kanak, penglibatan dan pengalaman mereka dalam mengeksplorasi cerita rakyat membuka ruang kepada pemahaman dan interpretasi baharu dalam kehidupan seharian mereka. Kanak-kanak memerlukan orang dewasa yang berminat untuk mendengar idea rancangan mereka, bertindak balas terhadap idea mereka, dan menawarkan bantuan dan sokongan untuk penerokaan mereka melalui cerita rakyat Malaysia. Ini akan meningkatkan rasa hormat terhadap cerita rakyat Malaysia dengan cara yang produktif.

Kepentingan menggarapkan cerita rakyat dalam perkembangan holistik kanak-kanak merupakan satu bidang yang mendapat perhatian yang ketara dalam dunia akademik (Kaveny, 2015; Normaliza, 2014; Nurul Fiza & Nor Azan, 2010; Zipes, 1997). Cerita rakyat memainkan peranan penting dalam membentuk dan membangunkan kesedaran sosial dan budaya kanak-kanak, kerana kebanyakan cerita peninggalan ibu bapa dan moyang mereka menunjukkan ciri penting dalam membentuk identiti sosial dan budaya dalam komuniti. Memandangkan kajian ini melihat translokalisasi dalam cerita rakyat dan kesannya terhadap kanak-kanak, perbincangan dalam kajian ini memfokuskan kepada dua cerita popular dalam rantau kepulauan Melayu; iaitu "Bawang Merah Bawang Putih" dan "Si Tanggang atau Malin Kundang" (anak derhaka) untuk menampilkan kanak-kanak sebagai pembawa naratif baharu yang mereka cipta dan menkonteksualisasi nilai sosial dalam kehidupan seharian.

Objektif kajian ini adalah untuk:

- i) Mengenalpasti persamaan dan perbezaan antara cerita-cerita tersebut
- ii) Mengidentifikasi nilai moral yang dikongsi bersama di kalangan masyarakat Kepulauan Melayu melalui cerita rakyat ini
- iii) Menganalisa bagaimana nilai moral yang dikongsikan ini memberi kesan positif kepada kanak-kanak Malaysia yang terdedah kepada cerita-cerita ini.
- iv) Menganalisa bagaimana kanak-kanak memperoleh kemahiran dan pemahaman baharu dalam membina nilai sosial baharu sambil melakarkan hubungan analogi antara isu/elemen trans-lokal yang dibayangkan dalam cerita rakyat ini dan realiti hidup mereka.

CERITA RAKYAT

A) Bawang Merah, Bawang Putih

Kisah ini dipercayai berasal dari Riau, Jawa dan Pulau Sunda. Watak utama ialah Bawang Merah & Bawang Putih. Terdapat dua versi untuk cerita ini;

- i) versi labu ajaib,
- ii) versi ikan dan buaian ajaib.

Kedua-dua versi ini terkenal di kalangan rakyat Indonesia dan Malaysia serta kanak-kanak yang telah mengambil bahagian dalam kajian ini. Bawang Merah Bawang Putih adalah mengenai dua adik-beradik perempuan, seorang baik, manakala seorang lagi buruk dan ibu tiri yang tidak adil. Bawang Merah merupakan pendendam dan berperangai buruk, Bawang Putih pula baik hati. Putih selalu dibuli oleh Merah dan ibu tiri. Namun demikian, cerita ini berakhir dengan bahagia dan mempunyai nilai moral yang tinggi, iaitu, kebaikan sentiasa diutamakan. Merah dan ibu tiri menyedari kesalahan mereka dan memohon ampun kepada Putih. Dalam kedua-dua versi, Putih hidup bahagia akhirnya. Bawang Merah Bawang Putih adalah sebahagian daripada cerita budaya popular di Indonesia dan Malaysia kerana ia juga telah dijadikan filem di Malaysia dan Indonesia, filem animasi oleh syarikat Malaysia, tele-siri oleh syarikat Indonesia dan disiarkan di Malaysia juga.

Sinopsis cerita Bawang Merah Bawang Putih

Versi 1 Labu Ajaib	Versi 2 Ikan Ajaib dan Buaian Ajaib
Putih diminta melakukan kerja-kerja rumah. Semasa membasuh pakaian di tepi sungai, kain ibu tiri telah dihanyutkan oleh arus sungai. Oleh kerana takut dimarahi, Putih pergi mencari pakaian itu di sepanjang sungai. Dia telah bertemu dengan seorang wanita tua yang kebetulan mengetahui di mana kain ibu tiri itu berada. Wanita tua sanggup memberikan kain ibu tiri kepada Putih tetapi memintanya membantu membersihkan gua dan memasak untuknya. Putih bersetuju untuk membantu wanita tua tersebut. Wanita tua itu berpuas hati dengan kerja Putih, lalu memberikan kain ibu tiri itu kepadanya dan meminta Putih untuk memilih labu sebagai hadiah. Putih memilih labu kecil dan meninggalkan yang besar untuk wanita tua. Sebaik sahaja pulang ke rumahnya, ibu tiri Putih dan Merah memarahinya kerana pulang lewat. Putih memberitahu mereka apa yang berlaku dan menunjukkan kepada mereka labu itu. Si ibu sangat marah lalu mengambil labu itu dan mencampakkannya ke lantai. Labu itu retak dan mereka terkejut kerana labu itu dipenuhi dengan emas dan barang kemas. Ibu tiri yang tamak tetap memarahi Putih kerana tidak membawa balik labu yang lebih besar. Disebabkan kerakusannya, dia menghantar Merah untuk membawa balik labu yang lebih besar. Merah telah pergi mencari wanita tua itu dan melihatnya. Wanita tua itu meminta Merah membersihkan rumahnya. Merah bersetuju tetapi melakukan kerja yang malas. Merah kemudian meminta wanita tua untuk labu, Wanita tua menyuruhnya memilih, Merah memilih labu yang besar. Setelah pulang ke rumahnya, ibu tiri dan Merah memotong labu itu tetapi terkejut kerana mereka mendapati seekor ular berbisa yang melompat keluar dari labu itu dan mematuk mereka berdua. Mereka memohon ampun kepada Putih atas segala kesalahan mereka.	Di sebuah kampung, tinggal seorang lelaki yang mempunyai dua orang isteri, masing-masing mempunyai seorang anak perempuan. Selepas kematian lelaki itu, isteri yang lebih muda dan anak perempuannya (Merah) mengambil alih rumah dan membuli isteri yang lebih tua dan anak perempuannya Putih. Ibu Putih dibunuh oleh ibu Merah dan Putih ditinggalkan bersendirian atas belas ihsan adik tiri dan ibu tirinya. Pada suatu hari, semasa membasuh pinggan berhampiran sebuah kolam, seekor ikan muncul dan memberitahu Putih bahawa itu adalah ibunya. Putih kerap pergi ke kolam untuk bercakap dengan ibu ikan dan Merah telah mengetahui rahsianya. Merah memancing ikan tersebut, menangkap, memasak dan memberikannya kepada Putih untuk dimakan. Selepas memakan ikan itu, Merah memberitahunya bahawa dia telah memakan ibunya! Putih sangat sedih, lalu mengutip tulang ikan itu dan menanamnya di bawah sebuah pokok. Keesokan harinya, sebuah buaian ajaib telah muncul dari dahan pokok itu. Semasa Putih duduk di atas buaian dan menyanyikan lagu pengantar tidur yang diajar oleh ibunya, buaian itu secara ajaib menghayun ke hadapan dan ke belakang. Seorang Putera yang menunggang kuda mendengar nyanyian Putih dan telah terpesona dengan suaranya. Putih berlari tetapi Putera raja telah mengikutnya dan datang ke rumah Merah. Ibu tiri keluar dan mengatakan bahawa Merah adalah gadis yang dicari oleh putera raja. Putera raja meminta Merah duduk di atas buaian dan menyanyi. Tetapi Merah tidak boleh menyanyi. Ini menimbulkan kemarahan putera raja dan dia mengancam untuk membunuh ibu tiri jika tidak bercakap benar. Ibu tiri memanggil Putih dan dia menyanyi untuk putera raja. Putera raja begitu gembira dan meminta Putih mengahwiniya. Putih bersetuju. Merah dan ibu tiri memohon ampun kepadanya dan Putih hidup bahagia selamanya.

Persamaan dan perbezaan dalam kedua-dua versi ialah:

Persamaan	Perbezaan
1. Nama tajuk cerita rakyat	1. Unsur-unsur ajaib
2. Nama watak utama	2. Nyanyian lagu pengantar tidur
3. Ciri-ciri watak	3. Pertemuan putera raja
4. Unsur magis membawa kepada keadilan dan memberi harapan	4. Putih berkahwin dengan putera raja
5. Kebaikan menangani kejahatan. Kebaikan diutamakan	
6. Penyesalan	
7. Pengakhiran yang bahagia	

B) Si Tanggang/ Malin Kundang

Cerita rakyat ini dipercayai mempunyai akar umbi dan berasal dari Indonesia, Malaysia dan Brunei. Watak utama ialah Si Tanggang (Malaysia) atau Malin Kundang (Indonesia) atau Nahkoda Manis (Brunei). Kajian menunjukkan bahawa Si Tanggang telah ditulis semula oleh Walter William Skeat pada tahun 1900 dalam buku "The Malay Magic", yang diterbitkan oleh Syarikat Mac Millan, New York. Seterusnya ianya dicetak semula oleh Journal of Malay Branch Royal of Asiatic Studies (JMBRAS) pada tahun 2005. Tempat-tempat yang dikatakan mempunyai kaitan dengan kisah Si Tanggang ialah; Batu Caves (Malaysia), Jong Batu, Sungei Brunei (Brunei) dan Batu Malin Kundang, Pantai Air Manis di Padang, Sumatera. Si Tanggang juga telah diadaptasikan kepada filem oleh pembuat filem Malaysia dan Indonesia, drama televisyen, yang ditulis semula ke dalam buku oleh Abdul Samad Ahmad pada tahun 1960 bertajuk, "Nahkoda Tanggang: Anak Derhaka" dan Muhammad Haji Salleh bertajuk "Jurnal perjalanan Si Tanggang. ", 1979. Walaupun terdapat pelbagai versi berkenaan dengan nama watak dan tempat tetapi jalan cerita utamanya tetap hampir sama.

Sinopsis Si Tanggang

Tanggang dilahirkan dalam sebuah keluarga yang miskin. Bapanya mati dan meninggalkan Tanggang untuk menjaga ibunya yang uzur. Tanggang bercita-cita tinggi dan ingin menjadi kaya. Pada suatu hari, sebuah kapal besar berlabuh di pelabuhan berhampiran kampungnya. Dia mendapat kebenaran daripada ibunya untuk bekerja di atas kapal dan berjanji untuk kembali setelah menjadi kaya. Tanggang mendapat pekerjaan di atas kapal dan bekerja keras. Dia disukai oleh nahkoda yang merupakan pemilik kapal itu juga. Tidak lama kemudian Tanggang dinaikkan pangkat sebagai kapten dan dia berkahwin dengan anak perempuan pemilik kapal itu. Selepas bertahun-tahun kemudian, kapal Tanggang berlabuh di pelabuhan kampungnya. Ibunya mengetahui tentang kedatangannya, dia pergi untuk berjumpa dengan anaknya tetapi Tanggang bukan sahaja telah bersikap kasar, malah tidak mengaku yang itu ibunya dan menghina ibunya sendiri. Tanggang terlalu malu untuk mengatakan dia adalah ibunya kerana ibunya terlalu miskin dan dia risau isterinya tidak boleh menerima hakikat yang Tanggang ialah anak orang miskin. Ibunya berasa terlalu kecewa dengan kelakuan Tanggang, lalu dia menyumpah anaknya untuk berubah menjadi batu. Dengan izin Tuhan, Tanggang dan semua yang berada di atas kapal itu bertukar menjadi batu besar.

METODOLOGI

Metodologi yang digunakan dalam penyelidikan ini ialah "artistic processes", di mana kaedah ini menggunakan proses seni dan ekspresi artistik dalam semua fasa kajian ini sebagai cara utama memahami dan meneliti pengalaman seni dan warisan budaya. Metodologi berasaskan proses seni di sini yang berpusatkan kanak-kanak memfokuskan kepada peranan seni warisan budaya dalam kehidupan kanak-kanak untuk lebih memahami dunia mereka dengan cara baharu dan bernilai (Springgay et al, 2008; Knowles et al, 2008) seperti yang dipetik dari, "The Routledge Companion to Research in the Arts" (2011). Kajian ini berlatarbelakangkan premis bahawa kreativiti dapat dipupuk melalui insan yang mempunyai pemikiran artistik dan berkebolehan dalam aktiviti penghasilan seni seperti menari, melukis, berlakon, bercerita, merekacipta dan sebagainya. Metodologi berasaskan seni

(*artistic process*) menggalakkan kreativiti, imaginasi dan pengetahuan dalam estetika, memberi peluang untuk kebebasan berfikir dan mengekspresi secara peribadi dan kolektif. Metodologi ini merangkumi lima proses kreatif, (i) penemuan, (ii) interpretasi, (iii) idea, (iv) eksperimen dan (v) evolusi yang mencabar cara penyelidikan konvensional dan pemahaman kanak-kanak terhadap dunia sekeliling mereka melalui cerita rakyat dan seni persembahan warisan.

Kajian ini juga menggunakan kaedah kualitatif dan kuantitatif serta sumber data. Kaedah kualitatif merangkumi temuduga fokus berkumpulan dengan kanak-kanak (berumur 10 tahun), pemerhatian ikut serta dan penglibatan secara langsung dalam proses persembahan teater Wayang Kulit. Kaedah kuantitatif pula dijalankan melalui borang soal selidik yang diberikan kepada tiga puluh kanak-kanak di enam buah sekolah yang terpilih. Borang soal selidik dan temuduga kumpulan fokus digunakan untuk mengkaji pandangan kanak-kanak terhadap cerita rakyat dan teater Wayang Kulit. Borang soal selidik telah diedarkan kepada murid-murid sekolah dengan kebenaran terlebih dahulu daripada pihak berkuasa sekolah dan ibu bapa. Soal selidik menangani isu demografi (umur, jantina, bangsa, latar belakang keluarga dan gaya hidup), lokasi geografi, pengetahuan asas dan pengalaman kanak-kanak terhadap cerita rakyat dan warisan seni persembahan Wayang Kulit.

Kajian ini hanya tertumpu kepada tiga buah negeri di wilayah utara Malaysia iaitu Pulau Pinang, Kedah dan Perlis. Kanak-kanak yang dipilih adalah dari dua buah sekolah di bandar dan luar bandar di ketiga-tiga negeri yang disebutkan. Ini adalah kerana negeri-negeri ini terutamanya Kedah dan Perlis merupakan kawasan sasaran dalam rancangan Malaysia ke-11 sebagai bandar pemangkin pertumbuhan untuk memaksimumkan faedah kepada penduduk dan merangsang pembangunan negara. Terdapat lima fasa dalam kajian ini dan setiap fasa melalui sesi yang sesuai dengan pemahaman dan kebolehan kanak-kanak dalam membantu pihak pengkaji mendapatkan data.

Fasa satu memfokuskan pada proses “Penemuan”. Pengalaman kanak-kanak, pandangan dan pengetahuan mereka tentang cerita rakyat dan pengalaman Wayang Kulit diterokai melalui kaedah kuantitatif dan kualitatif. Para pengkaji menjalankan sesi pertama dengan memberikan soal selidik mengenai cerita rakyat dan persembahan Wayang Kulit kepada 30 orang kanak-kanak dari 6 buah sekolah terpilih dari negeri-negeri yang dinyatakan di atas. Borang soal selidik merangkumi- a) pengetahuan asas mereka mengenai cerita rakyat dan Wayang Kulit, b) bagaimana cerita rakyat berkaitan dengan kehidupan seharian mereka, c) adakah cerita rakyat dan Wayang Kulit menyeronokkan dan menarik minat mereka atau sebaliknya, d) apakah kesukaran yang dihadapi mereka dalam memahami cerita rakyat dan teater Wayang Kulit.

Fasa dua tertumpu pada “Tafsiran”. Tafsiran yang dimaksudkan dalam kajian ini ialah bagaimana kanak-kanak menafsirkan cerita rakyat dan teater Wayang Kulit mengikut pemahaman mereka. Tafsiran kanak-kanak ini menggambarkan pemahaman mereka terhadap cerita rakyat dan teater Wayang Kulit melalui bahan teks, penyampaian lisan, pergerakan kinestetik dan gestura. Para pengkaji telah menjalankan sesi kedua di mana seramai sepuluh kanak-kanak dari setiap sekolah terpilih telah mengambil bahagian dalam perbincangan/temuduga kumpulan fokus untuk membincang dan memberitahu pengalaman mereka mengenai cerita rakyat dan Wayang Kulit. Analisis terhadap tafsiran kanak-kanak mengenai cerita rakyat dan Wayang Kulit dipercayai dapat membuka laluan kepada wacana yang menarik dan imaginatif dalam usaha untuk melihat semula pengalaman Wayang Kulit.

Fasa tiga tertumpu kepada “Idea”. Fasa ini melihat bagaimana kanak-kanak memberi nafas baharu kepada cerita rakyat melalui penciptaan semula watak dalam cerita, mencipta dialog, membuat rekabentuk papan cerita, menjalankan aktiviti bercerita, dan seterusnya membina nilai moral. Seramai dua puluh kanak-kanak (sepuluh daripada kumpulan fokus, sepuluh daripada kumpulan soal selidik) mengambil bahagian dalam aktiviti seperti i) bercerita, ii) mereka bentuk papan cerita, iii) mereka bentuk watak, iv) mencipta dialog, v) melakonkan cerita dan vi) membina nilai-nilai murni.

Rajah 1 Kanak-kanak mencipta watak dan personaliti dalam cerita rakyat semasa sesi bengkel.

Sumber: Mumtaz Begum Aboo Backer; Pusat Pengajian Seni, USM and Geran Penyelidikan FRGS (Fundamental Research Grant Scheme), (Silk Shadows Speak: A Study of Malaysian Children's Voices on Heritage Folktales Using Performative Tools), 2017-2020. Kementerian Pengajian Tinggi Malaysia.

Fasa empat memfokuskan pada “Eksperimen”. Sesi yang dijalankan di sini oleh penyelidik melibatkan seramai dua puluh kanak-kanak dari tiga buah sekolah yang menyertai bengkel lakonan, penceritaan, teknik menggerakkan patung Wayang Kulit, bermain muzik gamelan dan membina nilai sosial. Sesi ini berlangsung selama dua hari. Fasa ini melihat dan mengkaji kebolehan kanak-kanak mengambil bahagian sebagai pemuzik, dalang, pelakon dan pencerita. Dengan input dan maklum balas daripada penyelidik, kanak-kanak diberi peluang istimewa untuk memainkan peranan sebagai pengarah dalam kumpulan mereka masing-masing supaya dapat mencipta dan melakonkan semula cerita rakyat melalui teater Wayang Kulit dengan menonjolkan nilai-nilai murni yang relevan dengan realiti sosial masa kini. Oleh yang demikian kajian ini diyakini dapat mencungkil pandangan kanak-kanak mengenai cerita rakyat dan teater Wayang Kulit yang akan memberikan makna dan interpretasi baharu kepada naratif dan budaya tempatan masyarakat.

Fasa lima tertumpu pada “Evolusi”. Kanak-kanak diberi peluang untuk membuat persembahan teater Wayang Kulit pada akhir bengkel. Persembahan kanak-kanak ini didokumentasikan sebagai seni kanak-kanak yang berkembang di Malaysia. Pelbagai pihak berkepentingan dalam persada seni telah dijemput untuk menyaksikan persembahan ini. Persembahan kanak-kanak ini secara tidak langsung telah melakarkan naratif baharu dan masa depan seni persembahan Wayang Kulit serta kelestarian cerita rakyat melalui pemahaman, interpretasi, tafsiran dan suara mereka. Perbualan kanak-kanak dengan pihak berkepentingan juga didokumentasikan untuk memberi gambaran tentang proses serta pengalaman dan penyertaan mereka dalam penyelidikan ini.

DAPATAN KAJIAN

Dapatan kajian boleh dibahagikan kepada lima bahagian penting; a) asal usul cerita rakyat, b) mereka bentuk papan cerita, c) pementasan persembahan, d) melihat hubungan antara translokasi yang dibayangkan dalam cerita rakyat ini dengan realiti hidup mereka dan e) pembinaan nilai sosial. Lima bahagian ini membincangkan kemahiran dan pemahaman baharu yang diperolehi kanak-kanak melalui cerita rakyat, persembahan Wayang Kulit dan pembinaan nilai sosial sambil menggambarkan hubungan dan analogi antara translokasi yang dibayangkan dalam cerita rakyat ini dan realiti hidup mereka.

a) Asal-usul Cerita Rakyat

Dapatan kajian menunjukkan bahawa kanak-kanak tidak mempunyai isu atau masalah dengan asal usul cerita rakyat. Fakta bahawa cerita rakyat tersebut berasal dari Indonesia dan juga Malaysia, tidak memberikan impak kepada kanak-kanak. Hal ini juga kerana mereka sudah biasa dengan cerita Bawang Putih Bawang Merah dan Si Tanggung/Malin Kundang. Kanak-kanak ini juga sudah biasa dengan versi cerita yang berbeza. Perbualan dengan kanak-kanak juga mendedahkan bahawa terdapat rasa pemilikan

(ownership) yang mendalam terhadap cerita rakyat kerana mereka telah mendengarnya daripada ahli keluarga, guru, rakan, membacanya daripada buku dan menontonnya di televisyen dan juga YouTube.

b) Mereka bentuk papan cerita

Dapatan menunjukkan bahawa perbincangan/temuduga fokus kumpulan (focus group interview) memberi ruang kepada kanak-kanak untuk berfikir, mengimbas kembali kenangan mengenai cerita rakyat dan membantu mereka menyusun cerita secara berstruktur. Peluang ini membolehkan kanak-kanak meneroka cerita, latar tempat, lokasi dan masa cerita itu berlaku. Melalui sesi ini, pengkaji juga berpeluang menyaksikan kreativiti kanak-kanak melalui pembinaan watak dan personaliti untuk cerita rakyat. Sesi mencipta dialog antara watak menjadi begitu rancak apabila kanak-kanak terus mencuba dan mengembangkan dialog dengan pendekatan logik dan juga dalam loghat yang mereka fasih.

c) Pementasan Persembahan

Dapatan menunjukkan bahawa kanak-kanak terlibat dalam empat bahagian kreatif; kanak-kanak sebagai pencerita, kanak-kanak sebagai pemuzik, kanak-kanak sebagai dalang, kanak-kanak sebagai pelakon dan menjadi watak. Sesi pertama memberi peluang yang sama kepada semua kanak-kanak untuk mencuba semua peranan kreatif yang tersedia ada. Kanak-kanak telah diperkenalkan kepada alat muzik gamelan/ teknik teater Wayang Kulit, kaedah persediaan pelakon, teknik bercerita dan menggerakkan patung dalam Wayang Kulit. Antara alat muzik yang diperkenalkan ialah gong, gendang, kesi dan canang. Dalam teknik Wayang Kulit, kanak-kanak dilatih untuk menggerakkan patung mengikut aliran jalan cerita. Sebagai pencerita dan pelakon, kanak-kanak didedahkan dengan kaedah lakonan, lontaran suara, gerak badan dan pergerakan di atas pentas. Kemudian kanak-kanak diminta memilih bahagian atau peranan yang mereka selesa dan ingin menceburi dengan lebih mendalam. Kajian telah menunjukkan bahawa kanak-kanak dapat memainkan muzik yang diajar kepada mereka dengan tempo, irama dan rentak yang betul, menjadi pencerita yang meyakinkan, melakonkan watak dengan baik dan menggerakkan patung dengan sewajarnya. Kajian juga seterusnya menunjukkan bahawa kanak-kanak merupakan pelajar yang cepat belajar, aktif, imaginatif dan bersemangat untuk mencuba dan mempersembahkan kemahiran baharu.

d) Melakar hubungan antara translokasi yang dibayangkan dalam cerita rakyat ini dengan realiti hidup mereka.

Dapatan kajian menunjukkan bahawa sesuatu kajian berasaskan tindakan dan penyertaan memberi peluang kepada kanak-kanak untuk mengolah semula latar belakang lokaliti dalam cerita rakyat seperti tempat dan masa dan meletakkannya semula kepada realiti semasa contohnya; membezakan kampung dahulu dan sekarang, sungai dahulu dan sekarang, gua ditukar menjadi pondok lama. Terdapat juga peluang untuk kanak-kanak mencipta semula naratif baharu dengan mencipta semula dialog; menggunakan dialek atau loghat dan perkataan masa kini yang relevan dengan mereka; contoh, kanak-kanak dari Pulau Pinang menggunakan dialek Pulau Pinang dan bagi mereka yang berasal dari Kedah menggunakan dialek Kedah. Kanak-kanak lain pula menggunakan bahasa Melayu biasa. Begitu juga, terdapat peluang untuk kanak-kanak menyampaikan cerita dalam bahasa Inggeris dan bahasa ibunda masing-masing. Ini membolehkan kanak-kanak sebagai pelakon untuk meneroka lebih lanjut cerita, watak, ciri, personaliti, dialog. Akibatnya, kanak-kanak dalam (realiti semasa) dapat menyuarakan fikiran dan perasaan mereka sebagai watak pada masa lalu/bayangan, oleh itu, merapatkan hubungan yang erat antara masa lalu dan semasa. Kanak-kanak juga mempercayai bahawa mereka adalah Bawang Merah/Si Tanggung dan bagaimanakah mereka seharusnya bertindak/beraksi sebagai watak ini?

Rajah 2 Kanak-kanak menjadi pemuzik semasa persembahan bengkel Wayang Kulit. Kredit foto: Ong Mei Lin. Sumber: Pusat Pengajian Seni, USM and geran FRGS (Fundamental Research Grant Scheme), (Silk Shadows Speak: A Study of Malaysian Children’s Voices on Heritage Folktales Using Performative Tools), 2017-2020. Kementerian Pengajian Tinggi Malaysia

e) Pembinaan Nilai Sosial

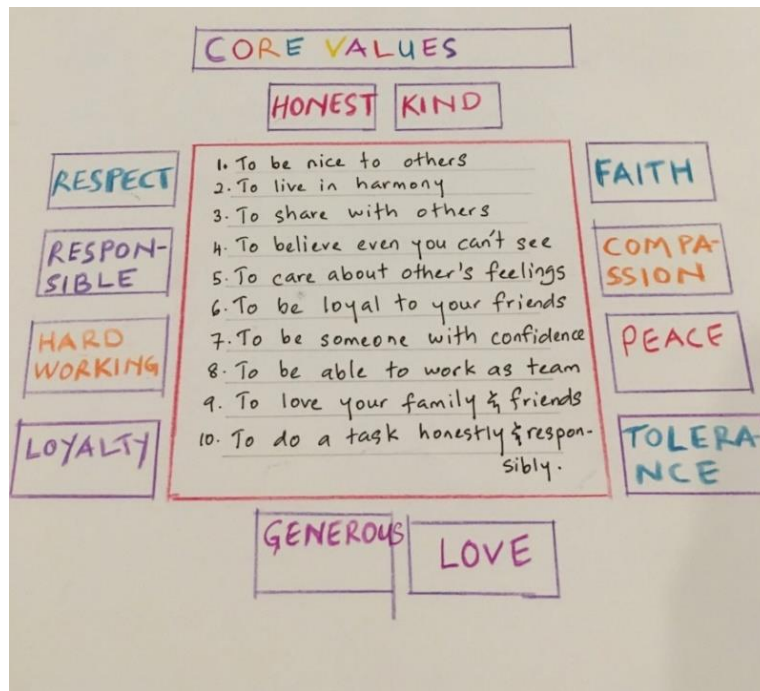
Dapatan kajian menunjukkan bahawa kanak-kanak dapat membina nilai sosial dari cerita rakyat yang mereka boleh kaitkan dengan keadaan semasa. Ini kerana mereka juga telah mempelajari beberapa nilai sosial ini dari rumah, sekolah dan platform lain. Nilai sosial ini dibina berdasarkan nilai sosial umum, nilai yang dipelajari daripada perwatakan dalam cerita, nilai yang dipelajari daripada proses pementasan persembahan dan nilai tambahan yang dikonstruksi oleh kanak-kanak berdasarkan perbincangan dalam kumpulan mereka. Jadual di bawah menunjukkan nilai yang dibina oleh kanak-kanak melalui projek penyelidikan ini.

Bawang Merah Bawang Putih	Malin Kundang/Si Tanggung
A. Nilai Sosial Umum • Berbuat baik kepada ahli keluarga dan rakan-rakan • Lakukan tugas dengan sepenuh hati tanpa harapkan balasan • Selesaikan tugas yang diberi dengan baik. Fokus pada tugas/kerja. • Bersikap jujur dan bertanggungjawab • Unsur ajaib (keadilan & harapan)	A. Nilai Sosial Umum • Berbuat baik kepada ahli keluarga dan rakan • Lakukan tugas dengan sepenuh hati tanpa mengharapkan balasan • Bekerja keras dan anda akan mendapat ganjaran • Bersikap jujur dan bertanggungjawab • Unsur ajaib (keadilan & harapan)
B. Nilai yang dipelajari daripada perwatakan • Bawang Putih- menghormati orang lain, sabar, tidak mudah putus asa, patuh, baik hati, pemaaf. • Bawang Merah- insaf	B. Nilai yang dipelajari daripada perwatakan • Si Tanggung- Sifat-sifat baik yang dimiliki Tanggung • Rajin, tidak mudah putus asa, bercita-cita tinggi • Si Tanggung- Bagaimana untuk menjadi lebih berjaya • Jadilah penyayang, bersyukur, jangan lupa akar anda, berjasa kepada ibu bapa
C. Nilai yang dipelajari daripada Pementasan Persembahan • Kerja berpasukan, bekerjasama, menghormati perasaan orang lain • Tanggungjawab, menepati masa. • Bekerja sebagai individu dan sebagai satu dalam kumpulan. • Menjadi kreatif terutamanya dengan pemilihan pakaian, prop.	c. Nilai yang Dipelajari daripada Pementasan Persembahan • Kerja berpasukan, bekerjasama, menghormati perasaan orang lain • Tanggungjawab, menepati masa. • Bekerja sebagai individu dan sebagai satu dalam kumpulan. • Menjadi kreatif bijak terutamanya dengan pemilihan pakaian, prop

• Menghormati masa persembahan • Membersihkan ruang persembahan untuk kumpulan lain membuat persembahan	• Menghormati masa persembahan • Membersihkan ruang persembahan untuk kumpulan lain membuat persembahan
D. Nilai ditambah oleh Kanak-kanak • Tukar semua ciri-ciri negatif kepada positif, cth: "jangan biadap" kepada "berhormat" • Bawang Putih harus berdiri sendiri. Memberanikan diri. • Katakan tidak kepada Pembuli! • Beriman dan berbelas kasihan	D. Nilai ditambah oleh Kanak-kanak • Tukar semua ciri-ciri negatif kepada positif, cth: "jangan biadap" kepada "berhormat" • Si Tanggung hendaklah sentiasa mengingati asal usulnya • Sayangi ibu bapa anda walau apa cara atau situasi sekalipun • Bersikap belas kasihan

Artikel ini ingin menegaskan bahawa bidang seni persembahan membolehkan kanak-kanak meneroka pemikiran dan membina nilai sosial dengan cara yang lebih kreatif dan relevan dengan diri dan keadaan sekeliling mereka. Kanak-kanak mempelajari nilai-nilai murni dengan meneroka watak dan ciri setiap watak dalam cerita rakyat yang dieksplorasi. Mereka memperoleh nilai-nilai murni daripada proses pentas teater seperti kerja berpasukan, bertanggungjawab, saling hormat-menghormati perasaan masing-masing dan menepati masa. Mereka juga belajar untuk menjadi kreatif melalui pemilihan pakaian dan prop bersesuaian untuk watak mereka. Kanak-kanak juga didedahkan dengan penyelesaian masalah seperti jika pelakon melupakan dialog, apa yang boleh mereka lakukan? Untuk menyelesaikan isu ini, mereka sebenarnya menulis dialog dalam kad manila dan menampalnya di bahagian sayap sisi pentas. Ini dikenali sebagai “cue-sheet” dalam teater. Setiap pelakon akan melihat terlebih dahulu dialog mereka pada “cue-sheet” yang ditampal sebelum keluar ke pentas. Mereka juga meletakkan “prompter” di barisan hadapan penonton, satu cara bijak untuk membuat penonton berinteraksi dengan pelakon dan sekaligus membantu pelakon meneruskan lakonan jika lupa dialog.

Seni persembahan juga membantu kanak-kanak untuk mengkonstruksi nilai mereka sendiri yang dipelajari daripada ibu bapa, adik-beradik, guru, rakan dan sebagainya. Nilai-nilai ini dibawa ke dalam bengkel ini melalui proses persembahan dan perbincangan. Kanak-kanak yang berperanan sebagai watak berpeluang memberikan suara dan buah fikiran/idea mereka sendiri kepada sesuatu situasi. Sebagai contoh, kanak-kanak telah memberikan pendapat mereka iaitu, “Putih diminta berdiri dan tidak tunduk kepada pembuli, iaitu Merah!” Kanak-kanak juga merasakan adalah penting untuk bersikap belas kasihan dan memaafkan seseorang. Rajah 3 di bawah menunjukkan carta nilai sosial yang dibina oleh kanak-kanak melalui proses refleksi dan perbincangan semasa pasca produksi. Carta ini telah direka bentuk menjadi kad poket untuk semua kanak-kanak yang terlibat dalam projek penyelidikan ini supaya boleh dimasukkan ke dalam dompet mereka. Carta tersebut juga boleh direka bentuk menjadi poster A3 untuk diletakkan di sekolah dan bilik darjah bagi tujuan pengajaran dan pembelajaran.

Rajah 3 Carta nilai sosial yang dijadikan sebagai kad poket;

Sumber: Mumtaz Begum Aboo Backer, Pusat Pengajian Seni, USM dan geran FRGS (Fundamental Research Grant Scheme), (Silk Shadows Speak: A Study of Malaysian Children's Voice on Heritage Folktales Using Performative Tools), 2017-2020. Kementerian Pengajian Tinggi Malaysia.

KESIMPULAN

Kajian ini diakhiri dengan mengetengahkan tiga proses utama yang dilalui oleh kanak-kanak melalui penyelidikan ini. Kanak-kanak dapat mencorak pengetahuan mereka tentang cerita rakyat, terutamanya dua cerita rakyat popular dari Kepulauan Melayu. Persoalan mengenai asal usul cerita rakyat itu tidak memberi kesan kepada kanak-kanak kerana mereka telah mempelajari cerita ini daripada ibu bapa di rumah, sekolah atau platform lain. Sebahagian daripada kanak-kanak ini juga terdiri daripada pelbagai etnik (India dan Cina) tetapi telah bekerjasama dengan rakan-rakan mereka yang berbangsa Melayu untuk terus mencorak pengetahuan mereka dalam cerita-cerita ini tanpa rasa janggal. Kanak-kanak ini juga memberikan suara, pendapat dan buah fikiran mereka kepada penceritaan, mencipta dialog, lakonan dan pembawakan watak dalam cerita yang dilakonkan. Kanak-kanak juga dapat menggunakan pengalaman Wayang Kulit sebagai medium persembahan untuk meningkatkan pengetahuan mereka dalam teknik seni persembahan Wayang Kulit, permainan muzik gamelan dan keseluruhan pengalaman proses pementasan teater. Akhir sekali, melalui penyelidikan ini, kanak-kanak telah belajar memahami maksud cerita rakyat ini untuk membina nilai sosial yang boleh mereka kaitkan dengan realiti masa kini, justeru merapatkan jurang antara masa lampau dengan masa kini.

RUJUKAN

- Angiers, Natalie. (2007). *The Canon: A Whirligig Tour of the Beautiful Basics of Science*. Boston: Houghton Mifflin
- Angiers, Natalie. (2013). The Changing American Family. USA: New York Times.
- Campbell, B. C. (2011). Adrenarche and Middle Childhood. *Nature*, 22, 327-349.
- National Centre for Biotechnology Information, U.S National Library of Medicine: USA.
- Haralombos, M., Holborn. (2008). *Sociology Themes and Perspectives*. 7th Edition. United Kingdom: HarperCollins.

- Martin, L. Nass. (2017). Superego and Moral Development in the Theories of Freud & Piaget. *Journal of Psychoanalytic Study of The Child* (1966), Volume 21, Issue 1. Taylor and Francis. Published online 8th Feb 2017.
- Michael, B., Karlsson, H. (2011) (Eds). *The Routledge Companion to Research in the Arts*. New York: Routledge.
- Normaliza Abd Rahim (2014) The Nearly Forgotten Malay Folklore: Shall We Start with The Software? *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 13/3
- Peter, Worsley. (1970) (Ed). *Modern Sociology: Introductory Readings*. London: Penguin Books.
- Peth, Simon. A. (2014). "What is Translocality?" in *Handbook of Research for Effective Communication in Culturally Diverse Classrooms*. Gonzales Katia and Rhoda Frumkin (Ed). Information Science Reference (IGI) Global: USA
- Thompson, R.A. (2001). Childhood Anxiety Disorders from the Perspective of Emotion Regulation and Disorders, in M.W. Vasey & M.R. Dadds (Eds). *The Developmental Psychopathology of Anxiety* (pg. 160-182). NY: Oxford University Press.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Vygotsky, L. S. (1987). Thinking and speech. In R. W. Rieber & A. S. Carton (eds.), *The Collected Works of L. S. Vygotsky*. Vol. 1. Problems of General Psychology (pp. 39-285). New York: Plenum.

PENGHARGAAN

1. Fundamental Research Grant Scheme (FRGS), (Silk Shadows Speak: A Study of Malaysian Children's Voices on Heritage Folktales using Performative Tools), 2017-2020. Kementerian Pengajian Tinggi Malaysia.
2. Pusat Pengajian Seni, Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang, Malaysia.
3. SK Minden Heights, Pulau Pinang, SK Ayer Itam, Pulau Pinang, SK Seri Jerai, Kedah, SK Kuala Perlis, SK Seri Perlis, Perlis.
4. Che Mat Jusoh, Adiguru, Dalang dan pemuzik, Pusat Pengajian Seni, USM
5. Dewan Budaya, Universiti Sains Malaysia (USM), Pulau Pinang, Malaysia.
6. Ong Mei Lin dan Alphaseed Digital untuk fotografi dan videografi.